

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי בר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ג.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ב

פרשת לך לך

א. רש"ד הירש.
פרק יב' פסוק ח' :

התגלות ה' בעצם גורלם הם. יצחק קראו שדה". הוה
אומר: לא עוד הטבע החפשי, אלא הטבע המשוועבד
לאדם — לצורך סיפוק מזונותיו. תחום זה כבר נוגע
לקיום האדם, — אם כי אין זה אלא מנע חיצוני;
ויצחק כבר זכה לראות בו את הליכות ההשגחה
הפרטית: "ויזרע... וימצא... מאה שערים" (בראשית כו,
יב). ואילו יעקב לא נאלץ לעזוב את ביתו בבואו לדרוש
אלהים: הוא דרש את ה' במקום הימצאו — הוא היה
אב לבנים; לא בהר וגבעה, לא בשדה ויער, אלא
בביתו ראה את ה'; חיי המשפחה שלו היו מקום התגלות
של ה': "יעקב קראו בית". האבן שאדם שם מראשותיו
בהיותו עיף ויגע — היתה לו ל"בית אלהים". "הר"
משורש "הרר", קרוב ל"חרר", "ארר", "ערר" — כולם
שרשים המורים על בידות, אולי על שם כך הוא נקרא
"הר" — שכן הוא מפסיק את המשניות פני האדמה;
נגוש אדמה בודד ומבודד הוא הולך ומתרום אל על.
"ויעתק" הוא לשון זכר; ואילו הכתיב של אהלה
הוא בה"א הנקיבה. במקום שהיו הדברים נוגעים לעצם
מעמד ביתו, היה על אברהם להשליט את מרותו —
אולי גם כלפי שרה. לא כן הדבר בתוך האוהל; אהלו
הוא לאמתו של דבר — אהלה של שרה. כלפי חוץ
שליט האיש, כלפי פנים שליטה האשה. לשעבר את
הבית לרצון ה', הרי זה מסמכותו של הבעל; ואילו
בשאר הליכות הבית הרי זכות הקדימה לאשה. הנה
זה קו יסוד של חיי המשפחה בישראל, ומקורו באהל
אברהם.

גם שם, בהרים, יכול אברהם להתיישב בערים; אך
הוא התרחק מן הערים וחנה בין בית-אל ובין העי. בית-
אל היתה המקום, שיעקב החזיק בו בראשונה. ואדמות
העי היו הראשונות, שנכבשו אחר כך על ידי צאצאי
אברהם. (נראה, שכבר בימי אברהם היתה כל הסביבה
מלאה עיי חרבות; ולכן רומזת ה"א הידיעה של "העי".
ועיי חרבות לא שוקמו גם אחרי הכיבוש של יהושע.
אברהם עבר את עיי חרבות, אך לא הגיע לבית-אל.)
וכבר העיר הרמב"ן: מסעו הראשון — וכן שאר
מסעותיו של אברהם — הם סימן להיסטוריה המאוחרת
של ישראל.

ויקרא בשם ה' — להוציא מלב אנשי הדור,
שכל מגמת פניהם "לעשות להם שם".

(ח) ויעתק. אם נשוה את ההוראות השונות של
שורש "עתק", נמצא שזו הוראת היסוד:
להעביר עצם בכוח — באורח בלתי צפוי, בלתי טבעי
או בלתי חוקי; להעביר אותו למעמד לא-לו —
מבחינה מקומית, זמנית, מוסרית או חברתית. מכאן:
"וצור יעתק" (איוב יד, יח): יעביר סלעים; "ועתק":
דבר ישן-נושן, המגיע לתקופה אחרת. ומכאן "העתקה":
להעביר ערכים מתקופה לתקופה, הוה אומר: מסורת;
"אשר העתיקו אנשי חוקיה" (משלי כה, א): "עתק":
דבר שאיננו ראוי; "עתקו" (איוב כא, ז): מעמד העשיר
העובר את הגבול הראוי לו. "ויעתק" נזכר עוד רק
אצל יצחק (להלן כו, כב). יצחק ביקש לשבת במקומו;
רק אחרי שכרה שלוש בארות, הוא נסע בלב לבד
— מחמת המריבות המרובות. אנחנו רשאים אטוא לומר,
שגם כאן אין מדובר בנסיעה רגילה; אלא היה צורך
להתגבר על קושי, על התנגדות ואירצון. אמור מעתה:
אברהם לא העתיק את אהלו בלבד; שכן, אין קושי
לנתק את חבלי האוהל ולהסיע את יתדותיו; אלא המושא
הסתמי — והמובן מאליו — הרי הוא: אנשי ביתו.
אברהם השקיע כוחות כדי לשכנע אותם לנסוע ההרה.
אברהם עדיין ביקש בידות, "לזרעך" — לא "לך" —
הובטחה הארץ, אנשיו ביקשו לישב בשלוה בשפלה
הנעימה והפורייה; ואילו הוא ביקש לעשות את חובתו
וחיפש את בידות ההרים; ועלה בידו לשכנע את אנשיו
ללכת בעקבותיו.

וכך מצייירים חכמינו את היחס שבין שלושת האבות:
"אברהם קראו הר, יצחק קראו שדה, יעקב קראו בית"
(מדרש תהלים פא, ב). מקום ההתגלות של ה', —
תחום בו ה' נמצא לאדם — נקרא בפי אברהם: הר.
אברהם היה בודד, יחיד ומיוחד בין בני האדם; ועל כן
— בחוג החברה האנושית לא מצא אב־האדם את ה', בלכתו
לדרוש את ה' ולגלות את עקבות מעשיו הוא יצא אל
הטבע החפשי בהרים, אשר עקבות מעשי אנוש טרם
הגיעו אליהם. אך כרבות ימי האבות מצאו את אצבע

לר לר

אלות

1. כרשננו נותן פירוש מיוחד לפרש "צתק", איך זה מסביר את מקומו כאן?
2. למה פחד אברהם את ההר ולא ישב בשפלה?
3. כרשננו מפאר פאוקן מצנין את המדרש מתהילים על עלות האבות. התוכל להסביר את עלות המאפיינים השונים בכל אחד מהם?
4. האם זו עליה או ירידה בין מדרגות האבות?
5. מי מפני הלוט שולט היכן ולמה זה חשוב?
6. למה אברהם ישב בחוץ ולא בתוך הציר?
7. מה ואיך רצתה התורה ללמדנו ולהוציא מלב אנשי הדור?

* * *

ב. משך חכמה עם פירוש הרב י. קופרמן.

פרק יג' פסוק טו':

ה כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה וזרעך (עד עולם).

ענין, שארץ ישראל מקדשת מכל הארצות, היא תחת השגחת השם יתברך. ואף כשעה והיא תחת ידי זרים, בכל זה לא בטלה ודושה. וכן היה בימי אברהם, שהי נתן לו את הארץ — אף שכנעני היה אז בארץ, עבור כברת ארץ נתן ד' מאות שקל (כג, טז) — בכל זאת היה הארץ נתונה אליו, היינו שהיה קדושת השם שורה על הארץ, ולא היתה עומדת תחת מול ושרי מעלה. וזה שאמרו שגם קומי אברהם לא עלתה ישיבת חוץ לארץ מן המנין לעשר שנים שלא ילדה, יענין יבמות כג', לכן אמר אעפ"י שלמטה בארץ אינך רואה מאומה במה נתונה לך, כי תכנעני קשור בה ככלב, ויונק שדיה, בכל זאת, "שא עיניך" — היא נתקדשה בקדושה שראויה לך ולבניך. ועיניו מה שכתוב בוחר הקדוש, והבן

(יג, ידרטו) 1. דברים יא, יבו ארץ אשר הי' א' דורש אותה תמיד עיניו הי' א' בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. 2. עיניו בזה, בין היתר, שרית החם סופר יורה דעה סימן רלד. 3. השנה בזה בכפתור ופרה פרק י', וחם סופר שם. 4. צ"ל טד, א, תגו רבנו: נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, יוציא ויתן כתובה שמא לא זכה להיבנות ממנה, אעפ"י שאין ראייה לדבר, זכר לדבר (בראשית טז, ג): מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען — ללמדך שאין ישיבת חוץ לארץ עולה לו מן המנין, (דילמא משום עון הר"ל הם עקורים — רש"י). רבינו מפרש את לשון הגמרא כפשוטה, כלומר, ישיבת חוץ לארץ לא עלתה לו (=לאברהם) מן המנין, הרי שכבר בזמנו שונה זכות ארץ ישראל מוכות חילול התוספות (ד.ה). אעפ"י שאין ראייה מבראים כי רק זכר לדבר יש כאן, היות וניתן לומר שרשאי הוא ליקחת אשה שניה, אבל לא לגרש את הראשונה. כפי שבאמת עשה אברהם. יענין עוד בהרחבה במפרשי רש"י לבראשית טז, ג.

אלות

1. אינה קושי מוצא כרשננו כאן המביאו לפרש את דבריו כפי פירוש?
2. ממה נתקדשה א"י ומה זה התבטא?
3. איך יתכן ש"הכנעני אז פארץ"?
4. מה צנין נשיאי אברהם שייכים לכאן?
5. מהו הרציון שברשננו מסביר כאן?

* * *

ג. מדרש רבה.

פרק יג' פסוק טו':

ט. (טז) "אושמתי את זרעך כעפר הארץ" — מה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו. כך בניך יהיו מפזרים מסוף העולם ועד סופו; ומה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים, אף ישראל אינו מתברך אלא בזכות היתורה שנמשלה במים; ומה עפר מבלה את כלי מתכות והוא קיים לעולם, כך ישראל, כל עובדי כוכבים בטלים והם קיימים; ומה עפר עשוי דיש, אף בניך עשויין דיש לעובדי כוכבים.

אלות

1. לכאורה מה הקושי המצריך פיאור?
2. ארבעה דברים שונים מביא המדרש בדבריו, התוכל להסביר כל אחד מהם?
3. מה ההבדל בין הנ"ל?

* * *

ד. דמבין .

פרק יג' פסוק יז':

(יז) שום התהלך בארץ לארכה ורחבה. יתכן שזה רשות, כרצונו . אמר לו בכל אשר תרצה ללכת בארץ לך, כי אהיה עמך ושמרתך מרעת הגוים כי לך אתננה. כלומר שלך תהיה. ואם היא מצוה שילך בה כל ארכה ורחבה להתחזק במתנתו כאשר פירשתי²². לא נצטוו לעשות זה מיד. והנה עשה כן כי עתה היה במזרח ואחר כן הלך אל ארץ פלשתים שהוא במערב והנה קיים המצוה בהייו. וטעם לך ולזרעך * שתחזיק במתנה מעכשיו להנחילה לזרעך. כמו שאמרו רבותינו²³ ירושה היא להם מאבותיהם. ועל דרך הפשט יתכן שהיה מושל עליה ונשיא אלהים בתוכה²⁴ בכל מקום שילך בארץ ההיא:

אלות

1. מה קושי אפשרי מוצא פרשנו כאן?
2. פרשנו אמיא שתי אפשרויות להליכה זו, מה ההבדל העקרונות והמצוי ביניהן?
3. מה קרה פמצואות?
4. כמה היא ירושה?
5. מהו בדיוק "דרך הפשט" לדעתו?

* * *

ה. אור החיים .

פרק יג' פסוק יז':

(יז) קום התהלך בארץ וגו'. בפרק המוכר את הפרות (ק.) וזה לשונם: פניא הלך בה לארצה ולרחבה, קנה בה מקום הלוכו דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים לא קנה עד שיחזיק, מאי טעמא דרבי אליעזר דכתיב קום התהלך וגו' לארצה וגו' ורבנן התם משום חביבותא דארבהם וכי שיהיה נח לפכש לפני בניו ע"כ. הנה לסברת רבי אליעזר הגם

שהחזיק בתלישת הארץ וסמיכתה לפניו כמו שפרשנו בפסוק כי את כל הארץ וגו' אף על פי כן ממה שאמר הכתוב קום התהלך וגו' ללמד תורה בא שהליכה הנה חזקה. ולסברת חכמים דמשום חביבותא וכי חזקת הארץ לזכות אברהם וכה מדין הכתוב למעלה ואין למדין מכתוב זה כי חביבותא יתכן:

אלות

1. מה בדיוק המחלוקת בין ר' אליעזר לבין חכמים?
2. מה הם הנימוקים או המסייעים שכל אחד מהם אמיא כאן?
3. מה לומר ר' אליעזר מכאן?
4. היום חכמים חולקים על מסקנתו החילכתית של ר' אליעזר או לא?
5. מה לומר חכמים מכאן?

* * *

ו. תוספת ברכה .

פרק טו' פסוק ח':

כמה ארע כי אירשנה (ט"ו ח') יש להעיר, למה ביקש הוכחה על הבטחת ירושת הארץ ולא האמין בה לתומו כמו שהאמין על הבטחת זרע, כמבואר למעלה בהבטחה זו. והאמין בה' (פסוק ו').
ואפשר לומר, משום דעם ברכת ההולדה לא יגרע דבר מאיש זולתו, ואין לאנשים בעולם להתעניין בזה, ולכן אין כל סבה צדדית שתבטל ההבטחה.

ולא כן בהנחלת ארץ, שדרוש מקדם להוציא ממנה את אלה המחזיקים בה היום ויושבים בה, ואפשר שתבאנה כמה מניעות לקיום הבטחה זו, כי אפשר, שהאומה המתזקת בה היום ונדונה לעובה להארץ, אפשר שתטיב דרכה וישארו במקומם, וכמו שקרה בעיר נינוה בימי הנביא יונה ששבו מדרכם הרעה והונח להם. וגם אפשר עוד, כי הדורות הבאים לזכות בירושת הארץ יקלקלו דרכיהם ויאבדו זכותם לזה, כאשר קרה בגלות ישראל מארצם, ועוד איוו סיבות. ומפני זה דרוש לקיום הבטחה זכית יתירה, ולכן ביקש הוכחה עלי' שלא תשתנה.

אלות

1. מהי אלתו של פרשנו כאן והאם זו אלה אמנות או מצויות?
2. פרשנו נותן תשובה מצויות אמנותיים הים לפ תשובה נוספת?
3. בצטט מה ביקש אפרהם ומה הוא קיבל?

* * *